مصطفی غفاری، جامعه‌شناس سیاسی درگفت‌وگو با «فرهیختگان» تاکید کرد

در ترمیم شکاف‌های اجتماعی کار ما باید زخم‌شناسی باشد، نه مگس‌شناسی

زهرا طیبی
خبرنگار گروه نقد روز

بعد از گذر از اتفاقات ۱۴۰۱، مساله شکاف اجتماعی و تقویت آن در جامعه ایرانی با شدت بیشتری از جانب جامعه‌شناسان و کارشناسان مطرح شد. امری که لزوم توجه به مواردی که منجر به ترمیم این شکاف می‌شد را تقویت می‌کرد. با این حال اما نگاهی به وقایعی که سال ۱۴۰۱ رخ داد نشان می‌داد که نه‌تنها این شکاف‌ها ترمیم نشده‌اند، بلکه در موارد عمیق‌تر هم شده‌اند. آنچه در ماجرای نارنجستان اتفاق افتاد، برخوردی که با این اتفاق صورت گرفت، ماجرای سطل ماست که در اوایل سال گذشته اتفاق افتاد و ماجرایی که در دریانگاه قم در اواخر سال ۱۴۰۲ اتفاق افتاد، نشان می‌داد شکاف‌های اجتماعی که در جریان اتفاقات ۱۴۰۱ بروز و ظهور داشتند، همچنان به قوت خود باقی مانده‌اند. این موضوع البته در سخنرانی اوایل سال رهبر انقلاب در حسینیه امام خمینی نیز مورد تاکید قرار گرفت و رهبر انقلاب از غفلت در ایجاد همدلی و اتحاد میان مردم، صحبت و اشاره کردند: «در باب منافع ملی، مساله اتحاد دل‌های مردم است. ما در این زمینه متاسفانه مشکلاتی داریم، عقب‌افتادگی‌هایی داریم. ارتباط و همدلی اجتماعی خیلی مهم است. در این زمینه دچار غفلت شده‌ایم. خودمان به دست خودمان در وحدت ملی اختلال ایجاد می‌کنیم. همه ما در این غفلت شریکیم؛ همه ما وظیفه داریم که وحدت ملی را، اتحاد مردم را، اتحاد مردم و مسئولین را حفظ کنیم؛ روز به روز آن را تقویت کنیم؛ این سیاست قطعی نظام جمهوری اسلامی از روز اول بوده است.» صحبت‌های رهبر انقلاب چند نکته مهم را مورد توجه قرار می‌داد، از یک سمت تاکید روی غفلت‌ها و کم‌کاری‌ها بود. از سمت دیگر اما این تاکید فرصت مناسبی را برای ترمیم این شکاف‌ها در سال جدید ایجاد کرده که با توجه ویژه به بسترهای آن امکان ترمیم آن را فراهم می‌کند. برای بررسی اقداماتی که لازم است برای ترمیم این شکاف‌ها انجام شود و آسیب‌هایی که در سال گذشته به اتحاد ملی وارد شده، با «مصطفی غفاری» جامعه‌شناس سیاسی گفت‌وگو کردیم که در ادامه می‌خوانید.

صحبت‌های رهبر انقلاب یک تضمین برای مطالبه ترمیم این شکاف‌ها از نظام حکمرانی

غفاری با اشاره به صحبت‌های رهبر انقلاب اما تاکید کرد این اولین باری نیست که رهبری از لزوم ترمیم شکاف‌های اجتماعی صحبت می‌کنند و توضیح داد: «این بار اولی نیست که رهبر انقلاب درباره این موضوع تذکر می‌دهند یا دغدغه خودشان را بیان می‌کنند. اگر خطبه‌های نماز عید فطر سال گذشته را ملاحظه بکنید -که اتفاقا بعد از رخدادهای ۱۴۰۱ بود- ایشان نسبت به اقدامات دولت، حکومت یا حکمرانی پیدا کند که درصدد رفع این مساله و ترمیم این شکاف‌ها است و بروز رفتارهایی که از آن بوی تقویت یا بازتولید یا تداوم این شکاف‌آفرینی یا بی‌تفاوتی نسبت به این شکاف‌ها از سمت دولت استشمام شود، حتما ضد مطالبه رهبری است. به نظرم یک اشاره مهم و سیگنالی است که جامعه بداند از منظر رهبری باید چه چیزی را مطالبه کند. حکومت اولویت دارد که به این شکاف‌ها دامن نزند و کاری نکند که شکاف جدیدی ایجاد شود. اینها باید ذیل گفتمان رهبری مطالبه شود. یعنی اتفاقا یک جنگ بزرگ و تمام‌عیار، یک تضمین، یک گارانتی به جامعه داده شده که بتواند این را از دولت، نهادهای حکمرانی، نهادهای رسمی، با جدیت و بدون لکنت مطالبه کند، احساس نکند اگر این را مطالبه کند، از وفاداری او به نظام کم شده یا از تعهدش به رهبری، چیزی کاسته شده است. این وجه مهمی است.»

اگراشتباهات خودرانبدیریم اساسا امکان ترمیم شکاف‌ها و تحول فراهم نخواهد شد

غفاری البته به این موضوع اشاره می‌کند که در سال‌های گذشته آن طور که باید به توصیه‌های رهبری عمل نشده و ادامه داد: «در سال‌های اخیر و مشخصا در سال‌های گذشته ما تجربه تلخی در مورد نحوه برخورد با مطالبات رهبری داشتیم و آن هم مشخصا به مساله انتخابات و تحول برمی‌گشت. اگر سخنرانی ابتدای سال ۱۴۰۱ رهبری را ببینیم و روی آن تمرکز کنیم، رهبر انقلاب دستور کارسیاسی کشور را برگزاری انتخابات برای تحول مدنظرشان در جمهوری اسلامی برای تبدیل نقاط ضعف به نقاط قوت مطرح کرده بودند. هرچه هم به انتخابات مجلس در اواخر سال گذشته نزدیک می‌شدیم، این تاکید با صراحت بیشتری در توییتر ایشان مطرح می‌شد. متاسفانه به نظر می‌رسد که ما جناح‌های سیاسی رسمی کشور، مسئولان و دستگاه‌های مسئول و بدنه قوا و افراد و هواداران جریان اسلامی، آنقدر باید با باید و شاید این دستور کار را جدی تلقی نکردند و نتوانستند در تحقق آن موفق باشند.

در این زمینه مایلم به این موضوع اشاره کنم ما پشت سرمان تجربه بدی را از این صحبت داریم و نباید اجازه دهیم در مورد مطالبه امسال رهبر انقلاب این اتفاق تکرار شود. اولین قدم این است جلوی اشتباه‌های خودمان را به صورت جدی در حال ارتکاب آن هستیم، بگیریم. طبیعتا اولین اقدام برای اینکه بتوانیم کار درست را انجام دهیم این است که مانع تولید یا موتور محرکه یا اصطلاحا جوانب می‌دهد که ما دچار اشتباهات شناختی شویم. یعنی وقتی شناخت‌ها از خودمان درست نباشد. رهبری چند روز پیش استعداد‌های را در صحبت‌هایشان به کار بردند و چندین بار هم تکرار کردند که مگس روی زخم می‌نشیند. دشمن‌شناسی ما اینکه قطعا دشمن ما دارد اراده تحولی ایجاد کنیم، نیاز داریم که اشتباه‌ها محاسباتی کنیم و بین مردم و نظام و حتی بین مردم و مردم منازعه ایجاد کند. هیچ شکی داخلش نیست. این دوراقع مگسی است که حول و حوش ما می‌چرخد و دائم هم کاری که از دستش برمیاید انجام می‌دهد. منتها ما باید در نظر داشته باشیم که این مگس هوس این را می‌کند که روی این زخم‌ها بنشیند. به تعبیر دقیق کار ما باید زخم‌شناسی باشد نه مگس‌شناسی. اما وقتی که می‌خواهیم راجع به نقاط ضعف‌مان فکر کنیم و تامل دقیقی داشته باشیم با انواع و اقسام مقاومت‌ها روبه‌رو می‌شویم. این مقاومت در مقابل فهم نقاط ضعف و نقاط آسیب در وواقع مقاومت در مقابل تحول و ترمیم را شکل می‌دهد. این اشکال که نقاط ضعف خود را به درستی نمی‌شناسیم و پذیرش نکردیم که چه نقاط ضعفی داریم و این نقطه ضعف‌ها چقدر می‌توانند خطرناک و آسیب‌زننده باشند. وقتی نظام حکمرانی این پذیرش را ندانشته باشد، طبیعتا قدمی هم برای متحول کردن شرایط برنمی‌دارد. من فکر می‌کنم آن نقطه کلیدی که ما امروز دگرپیش هستیم همین است. اگر شما با مسئولان کشور یا بخش‌های عمده‌ای از لایه‌های اجتماعی که اینها پایگاه‌های اجتماعی یا هواداران نظام سیاسی تلقی می‌شوند، صحبت کنید، اساسا در نظام ادراکی آنها پذیرش زمینه اشتباه داریم. نظام حکمرانی که اشتباه و ضعف خودش را قبول نکند یا دست‌کم خلأهای خود را قبول نکند و روی آنها احساس پذیرش نداشته باشد، طبیعتا به دنبال ترمیم این نقاط ضعف یا تبدیل کردن آنها به نقاط قوت هم نخواهد رفت. من فکر می‌کنم ما اشکالی کلیدی در این زمینه داریم و اینکه این سودای تحول آنقدرها در ما زنده و گرم نیست، دلیل اصلی آن این است که نقاط ضعف خود را به درستی نمی‌شناسیم و پذیرش نکردیم که چه نقاط ضعفی داریم و این نقطه ضعف‌ها چقدر می‌توانند خطرناک و آسیب‌زننده باشند. وقتی نظام حکمرانی این پذیرش را ندانشته باشد، طبیعتا قدمی هم برای متحول کردن شرایط برنمی‌دارد. من فکر می‌کنم آن نقطه کلیدی که ما امروز دگرپیش هستیم همین است. اگر شما با مسئولان کشور یا بخش‌های عمده‌ای از لایه‌های اجتماعی که اینها پایگاه‌های اجتماعی یا هواداران نظام سیاسی تلقی می‌شوند، صحبت کنید، اساسا در نظام ادراکی آنها پذیرش عمیق نقاط ضعف یا به خصوص خطاها و اشتباه‌هایی که در عرصه حکمرانی اتفاق افتاده، جایگاهی ندارد و آن را رنگ و زنگ از این می‌بیند که بتواند، موجب و موجد تحولی باشد. دروافع انگیزه و خاستگاه تحول از این جهت در اینها وجود ندارد یا بسیار کم‌رنگ است. این نقطه اساسی است که ما احساس می‌کنیم و هم در صحبت‌های سال گذشته هم امسال به صراحت به غفلت، اشتباه، خلأ یا مسئولیت عدم‌پذیرش یا بی‌اشارت کشور دشمن و نخبگان و بدنه هوادار نظام استکاف می‌کنند و از پذیرش خطاها و اشتباهات طفره می‌روند و حتی صحبت‌های رهبری را تحویل و حتی جدی نمی‌گیرند. لحظه‌ای است که ما دچار آسیب و اشکال عمده هستیم. یعنی هر وقت این آسیب‌ها را جدی تلقی کردیم، برایشان وقت گذاشتیم و آنها را تحلیل کردیم و بدون رودروایسی با خودمان و شجاعت خودانتقادی داشتیم که این نقاط ضعف خودمان را مشکلی قلمداد کرده و پیدا کنیم، می‌توانیم هم شکاف‌ها را ترمیم کردیم و از نقاط آسیب خودمان صیانت کنیم و هم اینکه میل به تحول در ما بیدار خواهد شد و سودای تحول در ما شکل خواهد گرفت و انگیزه پیدا خواهیم کرد و واقعا قدرتمند می‌شویم. ما با عدم‌شناخت نقاط ضعف‌مان و غفلت و تغافل در این زمینه قدرتمند نخواهیم شد. لی‌سا دشمن ترمکرش را روی این می‌گذارد ترکیب و آلیاژی از چند دشمن از جمله علوم کامپیوتر و علوم عصب‌شناسی و روانشناسی و امثال اینها است، آشنا هستیم. به نظر می‌رسد ما در اینجا دچار چند اشتباه محاسباتی شدیم. یعنی یادمان می‌رود یا فراموش کرده یا به تعبیری غفلت می‌کنیم که جنگ شناختی دشمن وقتی علیه ما موثر است یا اصطلاحا جواب می‌دهد که ما دچار اشتباهات شناختی شویم. یعنی وقتی دشمن شناخت‌ما از خودمان درست نباشد. رهبری چند روز پیش استعداد‌های را در صحبت‌هایشان به کار بردند و چندین بار هم تکرار کردند که مگس روی زخم می‌نشیند. دشمن‌شناسی ما اینکه قطعا دشمن ما دارد اراده تحولی ایجاد کنیم، نیاز داریم که اشتباه‌ها محاسباتی کنیم و بین مردم و نظام و حتی بین مردم و مردم منازعه ایجاد کند. هیچ شکی داخلش نیست. این دوراقع مگسی است که حول و حوش ما می‌چرخد و دائم هم کاری که از دستش برمیاید انجام می‌دهد. منتها ما باید در نظر داشته باشیم که این مگس هیچ امتیازی نخواهد داشت بلکه افزاد کمتری هم می‌توانند از امکانات موجود در آن مساجد استفاده کنند. از این گذشته، پارک قیطریه یک نمازخانه متروکه دارد. اگر شهرداری به فکر بهبود خدمات رفاهی و مذهبی در آن پارک بود، بهتر نبود که به جای ساخت مسجد، نمازخانه پارک را مرمت کند و به وضعیت نمازخانه پارک قیطریه سامان دهد؟ نمازخانه هم مانند مسجد نیست که در آن تنها در ساعات پاسخ‌گویی نماز بخوانند. نمازخانه را وسعت بخشید و از این طریق حساسیت ویژه‌ای در ذهن شهروندان رقم زده نمی‌شد.

واکنش سخنگوی شهرداری به اظهارات شهردار

پس از انتشار فیلم صحبت‌های رکاعتی و نقد رسانه‌ها، عبدالمطلب محمدخانی شهردار تهران در پاسخ به رکاعتی قیطریه را توضیح داد. وی نوشت: «چند روزی است موضوع ساخت مسجد در پارک قیطریه به سوژه برخی از فعالان شبکه‌های اجتماعی تبدیل شده و گاهی ادعاهای عجیب‌وغریبی در این باره مطرح می‌شود. برای شفافیت و آگاهی افکار عمومی چه نکته را عرض می‌کنم:

ساخت مسجد در بوستان های فرامنطقه‌ای (پارک‌های بزرگ غیرمحله‌ای) مصوبه شورای عالی هماهنگ شهر تهران را دارد. در سه‌دهه گذشته ۲۳ مسجد در آنها ساخته شده و بیانی ۳۴ بوستان فرامنطقه‌ای دیگر آنجمله پارک قیطریه مصوبه دارد، گرچه از سال‌ها پیش مطالبه مردمی برای احداث مسجد در این پارک وجود داشت. سرانه مسجد در تهران در مقایسه با دیگر شهرهای ایران و از آن بدتر پایتختهای کشورهای اسلامی بسیار پایین‌تر است؛ اینکه برخی از مساجد موجود بیش گرفته شود، امتیاز این مسجد از سایر مساجد دیگر چه خواهد بود؟ نه‌تنها بازمی‌گردد. دلیل خوبی برای عدم توسعه مسجد نیست. از طرفی استدلال ساخت مسجد در پارک‌های فرامنطقه‌ای به رغم وجود مساجد دیگر منطقه هم این است که بخش عمده‌ای از مراجعان به این پارک‌ها اساسا اهل آن منطقه نیستند که محیط پیرامون پارک را بشناسند و به دلیل وسعت پارک و جمعیت زیاد حاضران نیازبه مسجد برای نماز گزاران ضروری است. پارک قیطریه ۱۲۲ هزار مترمربع است و مساحت دریاچه قیطریه که در مساحت حدود ۸۲۰ مترمربع یعنی چیزی کمتر از ۷ هم درصد از کل پارک را شامل می‌شود؛ فضای درنظر گرفته شده در کنج شمال شرقی پارک در آستانه خیابان و در کم‌تراکم‌ترین بخش پارک به لحاظ فضای سبز واقع شده است. مسجد پارک قیطریه علاوبر درخاست مکتوب مردمی، خبرین نیکوکار را اعالی همان محل هم دارد که همه هزینه‌های ساخت مسجد را متقبل شده‌اند و شهرداری تهران دوراقع تسهیلگر مشارکت مردم در این امر خیر است. بعد از طرح برخی ابهامات در رسانه‌ها، شهردار تهران در اولین جمعه ماه رمضان بازدیدی از محل درنظر گرفته شده برای احداث مسجد داشت و پس از بررسی دقیق و مشورت با کارشناسان و دستور باز طراحی نقشه مسجد را به نحوی که هیچ‌کدام از درخت‌های کهنسال در محل احداث مسجد واقع نشود، داد.

در طرح اولیه چهار درخت کهنسال در طراحی بخش اصلی مسجد قرار می‌گرفت که با تاکید شهردار و با تغییر نقشه ساخت این چهار درخت ارزشمند در حیاط ورودی به مسجد و در دسترس عموم قرار خواهد گرفت، در ضمن هیچ کاربری تجاری و فروشگاه و مغازه و... برای طرح مسجد در نظر گرفته نشده و نخواهد شد. در همه شهرهای دنیا پارک‌ها و بوستان های بزرگ با کاربری‌های چندگانه نیازهای متنوعی از شهروندان را برآورده کرده و درکنار توجه به محیط زیست با طراحی مسجد در درانه به این پرسش که چگونه می‌شود محیط زیست را ترمیم و بازیابی کرد، این‌گونه پاسخ داد: «از ما بخواهیم چالش‌ها را مورد بازبینی قرار داده و دراین بستر بیشتر باید اول ببینیم آن ظرف و ساخت مورد اندیشه کجاست. آیا برای ترمیم اتحاد ملی در مسائل اقتصادی دارد راه حل باشیم و نمی‌توانند اهداف خودش را محقق کند. این نقاط ضعف جدا را باید بپذیریم. آن لحظه‌ای که جامعه ما به خصوص مسئولان کشور و نخبگان و بدنه هوادار نظام استکاف می‌کنند و از پذیرش خطاها و اشتباهات طفره می‌روند و حتی صحبت‌های رهبری را تحویل و حتی جدی نمی‌گیرند، لحظه‌ای است که ما دچار آسیب و اشکال عمده هستیم. یعنی هر وقت این آسیب‌ها را جدی تلقی کردیم، برایشان وقت گذاشتیم و آنها را تحلیل کردیم و بدون رودروایسی با خودمان و شجاعت خودانتقادی داشتیم که این نقاط ضعف خودمان را مشکلی قلمداد کرده و پیدا کنیم، می‌توانیم هم شکاف‌ها را ترمیم کردیم و از نقاط آسیب خودمان صیانت کنیم و هم اینکه میل به تحول در ما بیدار خواهد شد و سودای تحول در ما شکل خواهد گرفت و انگیزه پیدا خواهیم کرد و واقعا قدرتمند می‌شویم. ما با عدم‌شناخت نقاط ضعف‌مان و غفلت و تغافل در این زمینه قدرتمند نخواهیم شد. لی‌سا دشمن ترمکرش را روی این می‌گذارد ترکیب و آلیاژی از چند دشمن از جمله علوم کامپیوتر و علوم عصب‌شناسی و روانشناسی و امثال اینها است، آشنا هستیم. به نظر می‌رسد ما در اینجا دچار چند اشتباه محاسباتی شدیم. یعنی یادمان می‌رود یا فراموش کرده یا به تعبیری غفلت می‌کنیم که جنگ شناختی دشمن وقتی علیه ما موثر است یا اصطلاحا جواب می‌دهد که ما دچار اشتباهات شناختی شویم. یعنی وقتی دشمن شناخت‌ما از خودمان درست نباشد. رهبری چند روز پیش استعداد‌های را در صحبت‌هایشان به کار بردند و چندین بار هم تکرار کردند که مگس روی زخم می‌نشیند. دشمن‌شناسی ما اینکه قطعا دشمن ما دارد اراده تحولی ایجاد کنیم، نیاز داریم که اشتباه‌ها محاسباتی کنیم و بین مردم و نظام و حتی بین مردم و مردم منازعه ایجاد کند. هیچ شکی داخلش نیست. این دوراقع مگسی است که حول و حوش ما می‌چرخد و دائم هم کاری که از دستش برمیاید انجام می‌دهد. منتها ما باید در نظر داشته باشیم که این مگس هیچ امتیازی نخواهد داشت بلکه افزاد کمتری هم می‌توانند از امکانات موجود در آن مساجد استفاده کنند. از این گذشته، پارک قیطریه یک نمازخانه متروکه دارد. اگر شهرداری به فکر بهبود خدمات رفاهی و مذهبی در آن پارک بود، بهتر نبود که به جای ساخت مسجد، نمازخانه پارک را مرمت کند و به وضعیت نمازخانه پارک قیطریه سامان دهد؟ نمازخانه هم مانند مسجد نیست که در آن تنها در ساعات پاسخ‌گویی نماز بخوانند. نمازخانه را وسعت بخشید و از این طریق حساسیت ویژه‌ای در ذهن شهروندان رقم زده نمی‌شد.

واکنش شهردار تهران چه بود؟

در حاشیه اولین جلسه هیات دولت در سال ۱۴۰۳ علیرضا زاکانی، شهردار تهران روبه‌روی دوربین رسانه‌ها حاضر شد و درباره وضعیت پارک قیطریه، آینده پیش روی بخشی از درختان این پارک و حرف و حدیث‌ها صحبت کرد. در فیلم‌های منتشرشده زاکانی می‌گوید که در پارک قیطریه اتفاق خاصی نیفتاده است. خبرنگاری می‌پرسد: «اینکه می‌گویند در پارک قیطریه قرار است مسجد ساخته شود؟» زاکانی هم پاسخ می‌دهد: «حتما در این پارک ما مسجد می‌سازیم. مساجد خوب هم می‌سازیم و هیچ درختی قطع نمی‌شود. در ادامه زاکانی توضیح می‌دهد که از محل ساخت مسجد، در چند روز گذشته بازدید کرده است. «قسمت پشت مسجد، حدود ۱۰ تا ۱۵ نهال است که قرار است جایه جا شود و قرار است آن روتر بکارند... قرار شد که درختان آن ۳۰،۴۰ متر از آن طرف‌تر بکارند. این جملات پاسخ و توضیحات زاکانی به وضعیت ساخت مسجد در پارک قیطریه است. زاکانی درحالی در همان فیلم منتشرشده می‌گوید که چند نهال در آن محدوده است که پیش کشیده بود تا کمی اذهان عمومی را نسبت به موضوع ساخت مسجد آرام کند. در گزارش قبلی «فرهیختگان» با عنوان «خط قرمز دور درختان پارک قیطریه» به تفصیل درباره عدم موفقیت پروژه جایه جایی درختان گفتیم. ازجمله دلایلی که محیط‌زیستی‌ها در رابطه با جایه جایی درختان روی آن تاکید دارند، این است که درخت موجود زنده‌ای است و مانند هر موجود زنده دیگر، به محیط اطراف خود عادت می‌کند و در بخشی از فضای پارک و قطع درختان متشرشد. پیرو خبرهای ضد و نقیض منتشرشده، ما در «فرهیختگان» در همان روزهای آگرسال ۱۴۰۲ به پارک قیطریه رفتیم و از نزدیک شاهد ماجرا بودیم. مطلوب مشخص شده برای ساخت مسجد، حصارکشی شده و دور برخی از درختان نیز با اسپری قرمز رنگی، خط‌کشی شده بود. درختان نیز به دلیل فصل زمستان بی‌شاخ‌وبرگ بودند اما آنچه که مشخص بود، آن درختان نهال نبودند و درختان تنومندی به شمار می‌روند.

در همان روزها واکنش‌های نه چندان جدی از سوی شورای شهر تهران متشرشد و همه قطع درختان برای ساخت مسجد را محکوم کردند. قصه اما چیز دیگری بود و باز هم شهرداری جایه جایی درختان را

ادامه در صفحه ۷

سه‌شنبه ۱۴ فروردین ۱۴۰۳
OH
شماره ۴۱۰۴
WWW.FDN.IR
FARHIKHTEGANDAILY

سیدجواد میری، جامعه‌شناس سیاسی درگفت‌وگو با «فرهیختگان» هشدار داد

ضربه به اتحاد ملی

علی مزروعی
خبرنگار گروه نقد روز

«نکته بعدی در باب منافع ملی، مساله اتحاد دل‌های مردم است؛ اتحاد عزم‌ها و اراده‌های مردم است. ما در این زمینه متاسفانه مشکلاتی داریم، عقب‌افتادگی‌هایی داریم؛ ارتباط و همدلی اجتماعی خیلی مهم است؛ در این زمینه دچار غفلت شدیم؛ خودمان به‌دست خودمان در وحدت ملی‌مان اختلال ایجاد می‌کنیم.» این چند جمله را شاید بشود مهم‌ترین بخش بیانات رهبر انقلاب در دیدار نوروزی ایشان با مردم عنوان کرد. اگر این چند جمله را با انبوهی از اتفاقات ریز و درشتی که در چند سال اخیر در صحنه سیاسی و اجتماعی رقم خورده است تطابق دهیم، مصادیق زیادی از رفتارها و اظهاراتی را به خاطر می‌آوریم که حاصلی جز فروپاشی همبستگی ملی در پی نخواهد داشت. برای بررسی اهمیت اتحاد ملی و عوامل تخریب‌کننده آن به سراغ سیدجواد میری رفته‌ایم. مشروح گفت‌وگو با این جامعه‌شناس سیاسی را در ادامه می‌خوانید.

اتحاد ملی با همبستگی ملی تفاوت دارد

سیدجواد میری در ابتدای بحث به ارائه تعریفی جامعه شناسانه از مفهوم اتحاد ملی پرداخت و با تفکیک شدن بین آن با مفهوم همبستگی تشریح کرد: «وقتی صحبت از مقوله اتحاد می‌شود از منظر جامعه‌شناسی ایجاد سوال می‌کند. چرا صحبت از اتحاد شده است. یا بحث از امکان‌ها و عدم ایجاد اتحاد مورد بحث قرار گرفته است. از منظر جامعه‌شناسی می‌توانیم بین مفهوم اتحاد و مفهوم همبستگی تمایزی ایجاد کنیم. اتحاد ملی مقوله‌ای سیاسی است، اما همبستگی مقوله‌ای اجتماعی است. من فکر می‌کنم خود این صورت‌بندی یک پیام به نیروهای سیاسی دارد. اساسا اگر گروهی قرار است در باب این مساله بیندیشند باید التفات داشته باشند که مشکل بنیادین کجاست. اگر اتحاد مقوله‌ای سیاسی باشد سوالی پیش می‌آید و آن سوال این است که برای حل مشکلات پیش‌روی اتحاد ملی ما در کدام ساحت باید بیندیشیم. یا در باب لوازم ترمیم عدم اتحاد و یا کاهش اتحاد کجا باید جست‌وجو کنیم. اینجا ما نیازمند این هستیم که به ایجاد ساز و کاری در ساحت سیاسی بیندیشیم که چه عواملی باعث شده اتحاد ملی دچار خدشه و چالش شود. مثلا ۲۰ یا ۳۰ سال پیش یا در دهه ۶۰ اتحاد ملی اساسا معضلی برای ما نبود. چون که آنجا ما وحدت کلمه را به مثابه امری بدیهی قلمداد می‌کردیم و می‌دانستیم ما یک اتحاد ملی در جامعه داریم که در برابر بسیاری از دشواری‌ها و چالش‌ها می‌توانیم روی ظرفیت ملت تکیه کنیم. به‌تدریج ما با پرسشی مواجه شدیم و آن این است که اتحاد ملی دچار چالش‌هایی شده است.»

برای ترمیم اتحاد ملی نیاز به سازوکار دموکراتیک داریم

سیدجواد میری مولفه‌هایی که می‌تواند اتحاد ملی را به خطر بیندازد را این‌گونه توضیح می‌دهد: «یکی از موردش این نگاه است که ما فکر کنیم بدون تکیه به تکثرهای جامعه براساس یک نگاه خلق‌محوری حداکثری جامعه را داوه کنیم و هرکسی عین ما نیست و ضد ما نیست. این نگاه تکثر محور را هم در ساحت سیاسی، هم در ساحت اجتماعی و هم در ساحت فرهنگی باید ببینیم. باید به تکثر به‌مثابه یک ظرفیت بنگریم اما اگر آن را به مثابه تهدید ببینیم تمام تلاش‌مان معطوف به خالص‌سازی خواهد شد و سعی خواهیم کرد نیروها را در سازوکار دموکراتیک بازی ندهیم. یک مقوله مخفی یک مقداری منظور و تحول‌ناذیر باقی گذشوده باشد. چون ایران قرن ۲۱ میلادی ایران ۳۰۰ سال قبل نیست. در همان موقع نیز داودسنه‌های تمدنی انجام می‌شد. ما امروز با این سازوکار دموکراتیک به مثابه یک ایران نوپا قرار است در برابر این سازوکار دموکراتیک و به این اصول پاسخ دهیم که چه مولفه‌هایی در سازوکار دموکراتیک می‌تواند به تعمیق و بسط اتحاد ملی به مثابه یک مقوله سیاسی کمک کند.»

همبستگی اجتماعی مقدمه اتحاد ملی

این جامعه‌شناس سیاسی طرف تحقق اتحاد ملی را همبستگی اجتماعی دانسته و در این باره می‌گوید: «نکته دوم این است که آیا خود اتحاد ملی در ساحت سیاسی در خلأ شکل می‌گیرد یا باید در ضمیر جامعه رشد پیدا کند. اگر اتحاد ملی به‌مثابه امر سیاسی قابل طرح و صورت‌بندی است و زمینه اجتماعی دارد بنابراین در ساحت جامعه باید از یک مفهوم دیگری صحبت کرد که تاملش می‌شود همبستگی اجتماعی. همبستگی اجتماعی به‌مثابه یک مقوله ثانوی برای اینکه بتواند بسط پیدا کرده و ایجاد سرمایه اجتماعی کند و این سرمایه اجتماعی درساحت قدرت قدرت خودش را نشان بدهد چه مرجعی باید آن را تقویت کند. اینجا باید از مفهوم دیگری صحبت کنیم و آن مفهوم سازوکار سیاسگذاری‌های اجتماعی است. یعنی نهاد دولت به معنای حاکمیت نه فقط قوه مجریه باید بتواند سازوکارهایی خلق کند که به مقوله همبستگی اجتماعی خدشه وارد و بتواند ایجاد سرمایه اجتماعی کند که این سرمایه در ساحتی بالاتر نیروهایی سیاسی را تربیت کند و این نیروها بتوانند در سازوکار دموکراتیک اتحاد ملی را در نهادی به نام مجلس یا قوه مجریه به منصه ظهور برسانند.»

ضربه قشری‌گرایی به اتحاد ملی

سیدجواد میری مولفه‌هایی که می‌تواند اتحاد ملی را به خطر بیندازد را این‌گونه توضیح می‌دهد: «یکی از موردش این نگاه است که ما فکر کنیم بدون تکیه به تکثرهای جامعه براساس یک نگاه خلق‌محوری حداکثری جامعه را داوه کنیم و هرکسی عین ما نیست و ضد ما نیست. این نگاه تکثر محور را هم در ساحت سیاسی، هم در ساحت اجتماعی و هم در ساحت فرهنگی باید ببینیم. باید به تکثر به‌مثابه یک ظرفیت بنگریم اما اگر آن را به مثابه تهدید ببینیم تمام تلاش‌مان معطوف به خالص‌سازی خواهد شد و سعی خواهیم کرد نیروها را در سازوکار دموکراتیک بازی ندهیم. یک مقوله مخفی یک مقداری منظور و تحول‌ناذیر باقی گذشوده باشد. چون ایران قرن ۲۱ میلادی ایران ۳۰۰ سال قبل نیست. در همان موقع نیز داودسنه‌های تمدنی انجام می‌شد. ما امروز با این سازوکار دموکراتیک به مثابه یک ایران نوپا قرار است در برابر این سازوکار دموکراتیک و به این اصول پاسخ دهیم که چه مولفه‌هایی در سازوکار دموکراتیک می‌تواند به تعمیق و بسط اتحاد ملی به مثابه یک مقوله سیاسی کمک کند.»

در درانه به این پرسش که چگونه می‌شود محیط زیست را ترمیم و بازیابی کرد، این‌گونه پاسخ داد: «از ما بخواهیم چالش‌ها را مورد بازبینی قرار داده و دراین بستر بیشتر باید اول ببینیم آن ظرف و ساخت مورد اندیشه کجاست. آیا برای ترمیم اتحاد ملی باید در مسائل اقتصادی دارد راه حل باشیم و نمی‌توانند اهداف خودش را محقق کند. این نقاط ضعف جدا را باید بپذیریم. آن لحظه‌ای که جامعه ما به خصوص مسئولان کشور و نخبگان و بدنه هوادار نظام استکاف می‌کنند و از پذیرش خطاها و اشتباهات طفره می‌روند و حتی صحبت‌های رهبری را تحویل و حتی جدی نمی‌گیرند، لحظه‌ای است که ما دچار آسیب و اشکال عمده هستیم. یعنی هر وقت این آسیب‌ها را جدی تلقی کردیم، برایشان وقت گذاشتیم و آنها را تحلیل کردیم و بدون رودروایسی با خودمان و شجاعت خودانتقادی داشتیم که این نقاط ضعف خودمان را مشکلی قلمداد کرده و پیدا کنیم، می‌توانیم هم شکاف‌ها را ترمیم کردیم و از نقاط آسیب خودمان صیانت کنیم و هم اینکه میل به تحول در ما بیدار خواهد شد و سودای تحول در ما شکل خواهد گرفت و انگیزه پیدا خواهیم کرد و واقعا قدرتمند می‌شویم. ما با عدم‌شناخت نقاط ضعف‌مان و غفلت و تغافل در این زمینه قدرتمند نخواهیم شد. لی‌سا دشمن ترمکرش را روی این می‌گذارد ترکیب و آلیاژی از چند دشمن از جمله علوم کامپیوتر و علوم عصب‌شناسی و روانشناسی و امثال اینها است، آشنا هستیم. به نظر می‌رسد ما در اینجا دچار چند اشتباه محاسباتی شدیم. یعنی یادمان می‌رود یا فراموش کرده یا به تعبیری غفلت می‌کنیم که جنگ شناختی دشمن وقتی علیه ما موثر است یا اصطلاحا جواب می‌دهد که ما دچار اشتباهات شناختی شویم. یعنی وقتی دشمن شناخت‌ما از خودمان درست نباشد. رهبری چند روز پیش استعداد‌های را در صحبت‌هایشان به کار بردند و چندین بار هم تکرار کردند که مگس روی زخم می‌نشیند. دشمن‌شناسی ما اینکه قطعا دشمن ما دارد اراده تحولی ایجاد کنیم، نیاز داریم که اشتباه‌ها محاسباتی کنیم و بین مردم و نظام و حتی بین مردم و مردم منازعه ایجاد کند. هیچ شکی داخلش نیست. این دوراقع مگسی است که حول و حوش ما می‌چرخد و دائم هم کاری که از دستش برمیاید انجام می‌دهد. منتها ما باید در نظر داشته باشیم که این مگس هیچ امتیازی نخواهد داشت بلکه افزاد کمتری هم می‌توانند از امکانات موجود در آن مساجد استفاده کنند. از این گذشته، پارک قیطریه یک نمازخانه متروکه دارد. اگر شهرداری به فکر بهبود خدمات رفاهی و مذهبی در آن پارک بود، بهتر نبود که به جای ساخت مسجد، نمازخانه پارک را مرمت کند و به وضعیت نمازخانه پارک قیطریه سامان دهد؟ نمازخانه هم مانند مسجد نیست که در آن تنها در ساعات پاسخ‌گویی نماز بخوانند. نمازخانه را وسعت بخشید و از این طریق حساسیت ویژه‌ای در ذهن شهروندان رقم زده نمی‌شد.

واکنش سخنگوی شهرداری به اظهارات شهردار

پس از انتشار فیلم صحبت‌های رکاعتی و نقد رسانه‌ها، عبدالمطلب محمدخانی شهردار تهران در پاسخ به رکاعتی قیطریه را توضیح داد. وی نوشت: «چند روزی است موضوع ساخت مسجد در پارک قیطریه به سوژه برخی از فعالان شبکه‌های اجتماعی تبدیل شده و گاهی ادعاهای عجیب‌وغریبی در این باره مطرح می‌شود. برای شفافیت و آگاهی افکار عمومی چه نکته را عرض می‌کنم:

ساخت مسجد در بوستان های فرامنطقه‌ای (پارک‌های بزرگ غیرمحله‌ای) مصوبه شورای عالی هماهنگ شهر تهران را دارد. در سه‌دهه گذشته ۲۳ مسجد در آنها ساخته شده و بیانی ۳۴ بوستان فرامنطقه‌ای دیگر آنجمله پارک قیطریه مصوبه دارد، گرچه از سال‌ها پیش مطالبه مردمی برای احداث مسجد در این پارک وجود داشت. سرانه مسجد در تهران در مقایسه با دیگر شهرهای ایران و از آن بدتر پایتختهای کشورهای اسلامی بسیار پایین‌تر است؛ اینکه برخی از مساجد موجود بیش گرفته شود، امتیاز این مسجد از سایر مساجد دیگر چه خواهد بود؟ نه‌تنها بازمی‌گردد. دلیل خوبی برای عدم توسعه مسجد نیست. از طرفی استدلال ساخت مسجد در پارک‌های فرامنطقه‌ای به رغم وجود مساجد دیگر منطقه هم این است که بخش عمده‌ای از مراجعان به این پارک‌ها اساسا اهل آن منطقه نیستند که محیط پیرامون پارک را بشناسند و به دلیل وسعت پارک و جمعیت زیا